

Ганна Володимирівна Козаченко,*д-р екон. наук, професор*

Національна академія внутрішніх справ

Солом'янська пл., 1, м. Київ, 03057, Україна

E-mail: AVkozachenko2016@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-8153-771X>;**Юлія Анатоліївна Романовська,***канд. екон. наук, доцент*

Вінницький торговельно-економічний інститут

Державного торговельно-економічного університету

вул. Соборна, 87, м. Вінниця, 21000, Україна

E-mail: bogdana32rom@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-1099-0787>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ ЗАГРОЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ «МІСТО»

Обґрунтовано доцільність розроблення концептуальних засад аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто», що являють собою систему установок, принципів, положень, у якій органічно поєднано пізнавальну, герменевтичну та методологічну функції економічної безпекології мезорівня.

Конструкти концептуальних засад аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» складають систему логічних утворень, операціоналізація яких дозволить виявити загрози соціально-економічній системі «місто», оцінити їхній характер, масштаб і джерела походження, дослідити розвиток загроз і спрогнозувати наслідки їх реалізації. Конструкти концептуальних засад сформовано з використанням імперативів захисного та гармонізаційного підходів, а також постнекласичних принципів організації наукового знання, основним з яких є методологічний плюралізм.

Розкрито зміст й особливості конструктів концептуальних засад аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто»; удосконалено понятійно-категоріальний апарат шляхом уточнення сутності понять «загроза соціально-економічній системі «місто», «небезпека», «ризик», «економічний інтерес»; надано характеристики конструктів; виявлено ступінь пов'язаності за імовірністю настання негативних змін у соціально-економічній системі «місто».

Операціоналізація конструктів концептуальних засад аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» уможливить розроблення відповідного інструментарію для ідентифікації процесів і явищ у зовнішньому та внутрішньому середовищі соціально-економічної системи «місто» як загроз цій системі, аналіз розвитку окремої загрози та їхньої сукупності.

Ключові слова: місто, соціально-економічна безпека, загрози, аналіз, концептуальні засади, конструкт.

JEL: R 13

В умовах наростання нестабільності та напруженості в країні, що є прямим наслідком збільшення нестабільності у світі та агресії в міжнародних відносинах, важливим стає забезпечення соціально-

економічної безпеки міст, яка виступає складовою зусиль публічної влади щодо забезпечення соціально-економічної безпеки держави. Забезпечення соціально-економічної безпеки міст є важливою -

© Г. В. Козаченко, Ю. А. Романовська, 2022

суспільною цінністю. Це знайшло підтвердження під час воєнних дій щодо спротиву російській агресії.

Необхідність формування концептуальних засад аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» зумовлена такими положеннями.

Незважаючи на те що захисний підхід в економічній безпекології вже поступово сформувався, а також на увагу, яка приділяється загрозам (намагання визначити зміст поняття «загроза», формування переліку загроз об'єктам усіх рівнів соціально-економічної системи держави та ін.), дотепер немає теоретичних і методичних напрацювань щодо ідентифікації виду загрози певному об'єкту, виявлення ступеня її реалізації та прогнозування наслідків.

Наразі загрози будь-якому об'єкту є множинними, різноманітними за характером, динамікою розвитку, масштабом наслідків, джерелами, а системні методологічні засади їхнього дослідження поки не сформовано – існують лише окремі інструменти, які ще не можна визнати доскональними. Не є винятком і соціально-економічна безпека міста. Загрозам цій системі починають приділяти увагу лише тоді, коли наслідки їхньої реалізації стають очевидними, причому часто невідворотними.

Концептуальні засади аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» – це форма й засіб наукового пізнання загроз місту в системі теоретичних і методологічних знань (характеристик, параметрів) економічної безпекології мезорівня, науково обґрунтоване та в основному доведене вираження основного змісту дослідження загроз. У засадах органічно поєднано пізнавальну, герменевтичну та методологічну функції економічної безпекології мезорівня, операціоналізовано їх як систему теоретичних поглядів у вигляді інструментарію аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто».

Ще одним з аргументів на користь необхідності розроблення концептуальних

засад аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» є можливість поєднати в їхніх межах досягнення та результати досліджень різних наукових шкіл з економічної безпекології. Як зазначено в роботі (Молдован, 2021), специфіка напрацювань в економічній безпекології полягає в наявності чималої кількості наукових шкіл, які опрацювали власну методологію досліджень, оперують власним понятійно-категоріальним апаратом і мають певні досягнення, тобто фактично діють автономно. І проблема тут полягає не стільки в девальвації практичної цінності набутих знань унаслідок високої динаміки соціально-політичних змін у світі, скільки в пошуку шляхів і способів зближення результатів здобутків різних шкіл щодо теоретичного, методологічного та інструментального базисів економічної безпекології, що поки є проблематичним.

У розроблених концептуальних засадах аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» їхній розвиток має аналізуватися в межах захисного підходу з використанням окремих елементів гармонізаційного підходу. Домінування захисного підходу зумовлює визнання наявності різних за характером, масштабом, імовірністю реалізації та її наслідками соціально-економічній системі «місто».

Концептуальні засади аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» складаються з низки взаємопов'язаних у єдиній системі конструктів (див. рисунок).

Конструкт концептуальних засад аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» розглядається як сформовані логічним шляхом засоби (механізми) наукового аналізу та узагальнення з жорстко встановленими межами застосування, призначення яких полягає у виявленні на основі визначених ознак загроз, розвиток яких є недоступним для безпосереднього спостереження.

Рисунок – **Конструкти концептуальних засад аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто»**

Джерело: розроблено авторами.

Конструкти концептуальних засад аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» в сукупності являють собою систему логічних утворень, завдяки яким виникає можливість виявити загрози, оцінити їхній характер, масштаб і джерела походження, проаналізувати розвиток, спрогнозувати наслідки їх реалізації (процеси, які безпосередньо не спостерігаються та об'єктивно не вимірюються, але об'єктивно існують).

При порушенні (зміні, перетворенні) одного з конструктів порушуються зв'язки між ними, що призводить до зміни якості системи конструктів. Так само при порушенні зв'язків між конструктами виникають їхні порушення (зміни, перетворення), що також спричиняє зміну якості системи конструктів, яка за масштабом може бути різною, а в разі незначного масштабу змін – непомітною. Але навіть така зміна якості системи конструктів може вплинути на результати аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» з використанням наданих конструктів концептуальних засад.

Отже, концептуальні засади аналізу розвитку загроз соціально-економічній

системі «місто» передбачають систему установок, принципів, положень, поєднаних у конструкти, використання яких дозволить ідентифікувати процеси та явища, що відбуваються в зовнішньому та внутрішньому середовищі соціально-економічній системі «місто», як загрози цій системі, проаналізувати розвиток окремої загрози та їхньої сукупності (загрози будь-якому об'єкту не виникають раптово – раптово можна побачити лише їхню реалізацію).

Конструкти концептуальних засад аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» сформовано з використанням постнекласичних принципів організації наукового знання, основним з яких є методологічний плюралізм, що припускає можливість виправданого застосування різноманітних методів, які можуть поєднуватися між собою на основі доповнюваності (Рачук, 2021).

Методологічний плюралізм дозволяє вийти за межі вузького розуміння економічної безпекології як науки про забезпечення економічної безпеки певного об'єкта завдяки суттєвому посиленню ситуативного контексту в становленні концептів і конструктів цієї новітньої наукової систе-

ми та виразній постнекласичній тенденції розмивання дисциплінарних меж і переходу до проблемно-орієнтованого дослідження економічної та соціально-економічної безпеки об'єктів усіх рівнів соціально-економічної системи.

В аналізі розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» важливим є наявність чіткого та визнаного дослідниками понятійно-категоріального апарату економічної безпекології.

Концептуальні засади аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» базуються на імперативах захисного та гармонізаційного підходу, а тому передусім мають впливати з визначення змісту поняття «загроза соціально-економічній системі «місто», у якому опорними термінами є «загроза» (захисний підхід) та «інтерес» (гармонізаційний підхід).

Категорія «загроза соціально-економічній системі «місто» закладає підвалини вивчення природи, джерел, виду та розвитку загроз. Її слід розглядати як процеси та явища, що відбуваються в її зовнішньому та внутрішньому середовищі, які за наявності певної комбінації умов й обставин у функціонуванні системи здатні спричинити в ній зміни негативного характеру, різної локалізації та масштабу, наслідки яких суттєво погіршують стан системи (аж до зміни її якості), результативність її функціонування та обмежують можливості розвитку.

Надане визначення змісту поняття «загроза соціально-економічній системі «місто» надає можливість ідентифікувати загрозу, оскільки в ньому вона має матеріалізовану форму.

Поняття «загроза соціально-економічній системі «місто» є результатом обмеження базової категорії «загроза». Завдяки цьому відбувся перехід від родового поняття (з ширшим обсягом) «загроза» до видового (з вузким обсягом) «загроза соціально-економічній системі «місто» шляхом додавання до змісту вихідного поняття

ознак, які стосуються лише частини предметів його обсягу.

Досліджуваний термін є:

теоретичним, оскільки сформульований за результатами аналізу змісту поняття «загроза» з урахуванням особливостей соціально-економічної системи «місто» та її функціонування за допомогою раніше побудованих теоретичних конструкцій економічної безпекології;

загальним – його обсяг складається з більш ніж одного предмета (соціально-економічна система «місто», зміни в системі);

конкретним – належить до певного класу об'єктів – соціально-економічних систем, а також ідеться про конкретний предмет – соціально-економічну систему;

позитивним – фіксується наявність певних ознак – зміни в соціально-економічній системі «місто»;

співвідносним – відображає елементи, існування яких є немислимим без деяких інших об'єктів, явищ і процесів.

У концептуальних засадах аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» важливим є визначення не лише змісту поняття «загроза», а також меж застосування близьких за значенням, але все-таки різних категорій «небезпека» та «ризик».

Загрози економічній безпеці держави неможливо об'єктивно та змістовно описати без використання комплексу суміжних понять, до яких належать «небезпека» та «ризик», оскільки кожне з них відображає істотні властивості, зв'язки і відношення процесів та явищ у протиріччі та розвитку при забезпеченні економічної або соціально-економічної безпеки об'єктів усіх рівнів соціально-економічної системи держави (Молдован, 2021).

Невирішеність питання розмежування поняття «загроза» з «небезпекою» та «ризиком» зумовлена наявністю багатьох точок зору (у низці випадків достатньою мірою обґрунтованих) щодо визначення їх суті та об'єктивного розуміння. Це, власне,

і є головною причиною відсутності їхньої єдності.

Доволі часто зустрічається хоча і приховане, але все ж таки ототожнення поняття «загроза» з «небезпекою» та «ризиком» (можливо тому, що вони схожі за певними рисами), що не дозволяє побачити їх смислову різницю та емпіричний прояв, а також спостерігається перехресне використання, коли зміст одного поняття пояснюється через інше.

Результати аналізу наявних думок щодо змісту термінів «загроза», «небезпека» та «ризик» свідчать про яскраво виражені різні позиції науковців. Це вказує на незрілість понятійно-категоріального апарату економічної безпекології (ця наукова система почала інтенсивно розвиватися лише з кінця ХХ ст. і її становлення ще не

завершилося), а також на не завжди коректне застосування методологічного плюралізму.

Отже, консенсусу щодо впровадження єдиного понятійного апарату в економічній безпекології поки ще немає. Саме тому необхідно визначити зміст термінів «небезпека» та «ризик» для їхнього застосування в аналізі розвитку загроз соціально-економічній системі «місто», їхній зв'язок із категорією «загроза» та межі застосування цих імперативних понять в концептуальних засадах.

Прийнятий у концептуальних засадах аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» зміст понять «загроза», «небезпека» та «ризик» наведено в таблиці.

Таблиця – Зміст понять «загроза», «небезпека» та «ризик», прийнятий у концептуальних засадах аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто»

Поняття	Зміст
Загроза	Процеси та явища, що відбуваються в зовнішньому та внутрішньому середовищі соціально-економічній системі «місто», які за наявності певної комбінації умов та обставин у функціонуванні системи здатні спричинити в ній зміни негативного характеру, різної локалізації та масштабу, наслідки яких суттєво погіршують стан системи, результативність її функціонування та обмежують можливості розвитку
Небезпека	Виникнення в соціально-економічній системі «місто» стійких ознак змін негативного характеру, які складно усунути, внаслідок реалізації загрози (загроз), які свідчать про процес якісного перетворення системи на гіршу, що розпочався і триває з різною динамікою
Ризик	Ступінь імовірності виникнення в соціально-економічній системі «місто» таких змін негативного характеру внаслідок реалізації загрози (загроз), за яких починається якісне перетворення системи на гіршу, тобто ступінь імовірності трансформації загрози соціально-економічній системі «місто» в небезпеку

Наданий зміст понять «загроза», «небезпека» та «ризик» не можна вважати вичерпним, але в контексті забезпечення цілісності системи конструктивних концептуальних засад аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» вони створюють певний термінологічний фундамент цих засад та служать вихідними положеннями в ідентифікації загроз й інтерпретації результатів їхньої реалізації.

Із тим, що «загроза», «небезпека» та «ризик» пов'язані між собою, погоджуються автори всіх досліджень із даної проблематики, але вид цього зв'язку трактують по-різному. Більше того, підстави зв'язку понять «загроза», «небезпека» та «ризик» у більшості публікацій майже не згадуються, а без цього доволі складно перевірити достовірність пропонованого зв'язку цих понять. Зв'язок даних категорій має встановлюватися в міру настання змін негативного

характеру в соціально-економічній системі «місто» та їхнього масштабу. Тобто «загроза», «небезпека» та «ризик» пов'язані між собою за ступенем імовірності настання негативних змін у соціально-економічній системі «місто» в такий спосіб:

спочатку ідентифікується загроза системі за результатами зіставлення процесів та явищ, які відбуваються в зовнішньому та внутрішньому середовищі, та наявності комбінації умов й обставин у її функціонуванні, що дозволяє визнати або не визнати ці процеси та явища загрозою системі;

у процесі розвитку загрози виявляється можливість під впливом низки інгібіторів або каталізаторів трансформації загрози соціально-економічній системі «місто» в небезпеку;

ступінь імовірності трансформації загрози соціально-економічній системі «місто» в небезпеку для системи визначається ризиком.

Деякі загрози соціально-економічній системі «місто» можуть перетворитися на небезпеку з високою імовірністю, тоді як для інших така ймовірність є незначною.

Імовірність трансформації загрози соціально-економічній системі «місто» в небезпеку залежить як від об'єктивних змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі системи, так і від результативності безпечозабезпечувальної діяльності в межах регіонального (міського) менеджменту і взаємодії органів місцевої та державної влади.

В аналізі загроз соціально-економічній системі «місто» не можна обмежитися лише концептами захисного підходу. Необхідно також звернутися і до гармонізаційного, згідно з яким важливою передумовою забезпечення економічної безпеки будь-якого об'єкта (підприємство, регіон, держава) є збалансованість (гармонізація) його інтересів з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища (Козаченко, Пономарев, Ляшенко, 2003, с. 88).

Одним із концептів гармонізаційного підходу є «інтерес». Звернення до цього поняття зумовлено такими положеннями.

Процеси та явища, що відбуваються в зовнішньому та внутрішньому середовищі соціально-економічної системи «місто», можуть становити загрозу, якщо у її функціонуванні існує певна комбінація умов та обставин, що спричиняє зміни негативного характеру. Деякі з цих процесів та явищ, що відбуваються в зовнішньому та внутрішньому середовищі соціально-економічної системи «місто» і за певних умов можуть становити загрозу, є безсуб'єктивними, тобто здійснюються поза участю людини в даний час, і становлять результат впливу неконтрольованих природних явищ або минулої безсуб'єктивної людської діяльності (наприклад, активний розвиток «зеленої» енергетики, діджиталізація, яка зумовила проникнення цифрових та інноваційних технологій у бізнес-процеси, господарства, комунікації та ін.). Вплив посадових осіб навіть із дуже широкою компетенцією на безсуб'єктивні процеси та явища, що відбуваються в зовнішньому та внутрішньому середовищі, є вкрай обмежений і навіть якщо має місце, то нетривалий час.

У той же час достатньо значна частина процесів та явищ, що відбуваються в зовнішньому та внутрішньому середовищі соціально-економічної системи «місто» і за певних умов можуть становити загрозу, є суб'єктивними, тобто джерелом цих процесів та явищ виступають прийняті і на вищих рівнях, і всередині системи рішення, виконання яких є обов'язковим для всіх її елементів.

Абсолютно неправильно вважати, що всі рішення (і вищих рівнів, і всередині системи) щодо функціонування та розвитку міста приймаються раціонально, неупереджено, на основі логіки, шляхом розроблення критеріїв та аналізу альтернатив та ін., керуючись лише створенням блага для міста. Достатньо часто такі рішення приймаються в інтересах окремих груп (насе-

лення, суб'єктів господарювання, влади та ін.).

Інтерес (посадової особи, створених за різними ознаками груп працівників тощо) завжди присутній у будь-якій людській діяльності, і ігнорувати його недоцільно хоча б тому, що це суттєво викривляє результати (дослідження, аналізу, забезпечення тощо).

У найбільш загальному вигляді інтерес розглядається як ставлення людини до когось або чогось, що виражає позитивну чи негативну спрямованість її активності, діяльності, зумовлює пошук, вибір, використання або створення шляхів, засобів, способів, інститутів, здатних задовольнити людські потреби (Надольний, Буров, Александров, Мартинюк, 2011).

Інтереси людини є надзвичайно різноманітними і задовольняються переважно опосередковано, через суспільні відносини в конкретній сфері. Якщо йдеться про інтереси соціально-економічної системи «місто» та її елементів, то вони здебільшого належать до економічних.

Поняття «економічні інтереси» є видовим і загалом розглядається як система соціально-економічних потреб певної соціально-економічної системи (працівника, підприємця, корпорації, споживача, соціальної групи, суспільства, держави), які формують мотиви діяльності (економічної, соціальної та ін.) і поведінки людей, виступають стимулом діяльності суб'єкта економіки, визначаючи його господарську поведінку та вчинки, а також формою вираження відносин між суб'єктами економічної діяльності щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання обмежених матеріальних ресурсів (Киреєв, 2009).

Виходячи із загального тлумачення поняття «економічний інтерес», його зміст стосовно соціально-економічної системи «місто» визначено в такий спосіб: економічні інтереси міста – це система його соціально-економічних потреб, які формують мотиви та стимули функціонування та розвитку як соціально-економічної системи «місто» загалом, так і її окремих елементів,

визначають їхню активність та виражають відносини їхньої взаємодії. Іншими словами, економічний інтерес міста – це об'єктивні, релевантні потреби функціонування та розвитку соціально-економічної системи «місто», адекватні стану та можливостям міста, стимули і мотиви її функціонування та розвитку.

Економічні інтереси не існують взагалі, вони завжди персоніфіковані, їхніми носіями виступають люди, які одночасно є посадовими особами, наділеними певною компетенцією, у тому числі компетенцією представляти інтереси певного об'єкта. Ці посадові особи виражають економічні інтереси, узгоджені з усіма елементами соціально-економічної системи (підприємство, регіон, місто, держава), або економічними інтересами певного елемента системи, який з різних причин є домінуючим. Однак у деяких випадках посадові особи виражають не лише економічні інтереси елементів соціально-економічної системи, а приєднують до економічних інтересів власні (приватні).

Соціально-економічна система «місто» є складною, оскільки до її складу входить декілька підсистем, кожна з яких, у свою чергу, складається з кількох елементів, в кожного з яких є власні економічні інтереси. Тому в місті, як і в будь-якій іншій соціально-економічній системі, виникає конфлікт інтересів – протиріччя між інтересами елементів соціально-економічної системи «місто», які захищені правом і мають бути задоволені діями уповноважених посадових осіб, та особистими інтересами цієї уповноваженої особи.

Конфлікт інтересів має місце у всіх аспектах функціонування та розвитку міста. Не є винятком аналіз загроз соціально-економічній системі «місто».

Конфлікт інтересів у виявленні загроз соціально-економічній системі «місто» проявляється перш за все в різній ідентифікації процесів та явищ у зовнішньому та внутрішньому середовищі як загроз, а також ідентифікації умов та обставин, що зумовлюють можливість виникнення у

системі змін негативного характеру. Прикладів таких конфліктів інтересів у містах України достатньо.

Так, протягом останнього часу досить швидко змінюється архітектурний вигляд деяких міст України (Київ, Одеса, Львів та ін.), подекуди навіть агресивно. Із міста поступово зникають унікальні зразки забудови кінця ХІХ – початку ХХ ст., що відповідає економічним інтересам підприємств будівельної галузі, але зовсім не відповідає інтересам мешканців. Намагання місцевої громади відстояти своє право на місто далеко не завжди знаходять реальну, а не декларативну підтримку міської влади, яка часто втручається тоді, коли нова забудова вже здійснюється повною мірою.

Очевидно, що місцева громада вважає нові забудови замість архітектурних пам'яток загрозою місту, реалізація якої спотворює образ історичної частини міст, порушує гармонічність, збільшує навантаження на житлово-комунальну інфраструктуру, яка і так перебуває в незадовільному стані, а в низці випадків погіршує фізичний стан будинків, розташованих поруч (поява підземних вод та ін.). Проте будівельна компанія-забудовник не вважає нове будівництво загрозою місту (принаймні так декларує) і, позитивно (але приховано) оцінюючи лише отримання прибутку, офіційно вказує на його позитивні риси (поява нового більш комфортного житла, створення робочих міст, оновлення квартирного фонду міста).

У наведеному прикладі об'єкт конфлікту ніяк не можна поділити між двома сторонами, а жодна зі сторін не бажає шукати компроміси та поступатися іншій. Конфлікт інтересів не завжди триває у сфері відкритого протистояння, але кожна зі сторін має власні цілі, заради яких залучає всі можливі інструменти впливу.

Визнаною загрозою особливо великим містам України сьогодні є полігони твердих побутових відходів (ТПВ), що займають надвеликі площі, які можна використати в інших цілях. Рівень переробки ТПВ в Україні коливається від 3 до 8%, а

більше 90% ТПВ спрямовується на полігони та несанкціоновані звалища (для порівняння: рівень переробки ТПВ1 становить до 60%) (International Finance Corporation Agency, 2015). В Україні лише за 2020 р. утворилося понад 54 млн м³ побутових відходів (понад 10 млн т), які захоронюються на 6 тис. сміттєзвалищ і полігонів загальною площею майже 9 тис. га (Міністерство розвитку громад та територій України, 2021). За останні 3 роки питання зростання кількості відходів хвилює 47,6% опитаних громадян (International Finance Corporation Agency, 2015).

Однак будівництва заводів із переробки ТПВ в Україні практично немає: така економічна діяльність вважається малопривабливою через відсутність економічних стимулів, а головне – через лобіювання інтересів власників полігонів ТПВ, які надають дешевші послуги щодо захоронення відходів (Dnipro Development Agency, 2021), і слабкість позиції міської влади. Можливо, її посиленню сприятиме ухвалення Верховною Радою України 20.06.2022 р. Закон (проект № 2207-1-д) «Про управління відходами» (Закон набуває чинності через дванадцять місяців із дня його опублікування). Незважаючи на те що цей Закон лише встановлює рамки нових сучасних правил функціонування системи управління відходами в Україні, певною мірою його можна вважати способом вирішення конфлікту щодо ТПВ між міською владою, суб'єктами господарювання та населення міста і суттєвого гальмування (якщо не припинення) реалізації загрози збільшення муніципальних відходів, вивезення та оброблення яких сьогодні здійснюється майже доіндустріальними методами.

Інструментальний базис аналізу розвитку загроз будь-якому об'єкту взагалі в економічній безпекології будь-якого рівня поки ще перебуває у стадії становлення – існують лише окремі недосконалі інструменти, часто невдало запозичені з інших наукових систем.

Декарту належить такий вислів: значно краще взагалі ніколи не думати про пошук істини будь-якої речі, ніж робити це без методу, оскільки цілком безсумнівно, що внаслідок невпорядкованих занять такого роду та нечітких міркувань розвіюється природне світло та засліплюється розум (Декарт, 2001, с. 17). Ці слова є додатковим свідченням необхідності впорядкування обґрунтування доцільності використання інструментарію у процесі аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» із застосуванням імперативів сформованого предметного поля дослідження.

Поступовий характер реалізації загроз соціально-економічній системі «місто» зумовлює доцільність їхнього аналізу з використанням категорії «розвиток» та постулатів процесного підходу.

Використання терміна «розвиток» при вивченні реалізації загроз соціально-економічній системі «місто» зумовлений його притаманністю будь-якому об'єкту, процесу: розвиток є їхньою іманентною рисою, невід'ємною характеристикою. Тобто будь-який об'єкт або процес не залишаються незмінними в часі – вони обов'язково зазнають змін, унаслідок яких відбувається їхнє якісне перетворення (Погорелов, 2003, с. 17).

Якщо йдеться про розвиток загроз соціально-економічній системі «місто» (неодинарні загрози, їх може бути навіть багато і розвиватися вони можуть одночасно), то очікувані зміни негативного характеру в цій системі та набуття ними усталеності зумовлюють її еманацию (погіршення стану, здатності виконувати функції, ресурсного забезпечення), тобто розвиток із від'ємним знаком – регрес.

Отже, з використанням категорії «розвиток» реалізацію загрози соціально-економічній системі «місто» слід розуміти як імовірність виникнення змін негативного характеру, яка з часом поступово зростає, за відсутності протидії в цій системі та, відповідно, її еманации.

Такий погляд на природу загрози соціально-економічній системі «місто» надає

підстави розглядати розвиток загрози саме з позицій процесного підходу: розвиток загрози – це процес виникнення поступових неухильних змін у системі під впливом певних явищ, які мають місце у внутрішньому та зовнішньому середовищі системи та ідентифіковані як загрози.

Вибір саме процесного підходу для аналізу розвитку загрози соціально-економічній системі «місто» зумовлений такими аргументами.

У реалізації загрози проходить декілька етапів, а тому вивчення в межах процесного підходу дозволяє розглянути її розвиток у часі.

Конструкт процесного підходу в концептуальних засадах аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» є результатом інтеграції масиву знань щодо її формування та функціонування, захисного підходу економічної безпекології, експлейнарного базису розвитку (Погорелов, 2012) з метою їхнього використання для пошуку та пояснення закономірностей розвитку загроз системі.

Процесний підхід дає змогу розглядати розвиток загрози як об'єкт впливу, безпекозабезпечувальної діяльності міста, а отже, впливати на цей процес з метою його призупинення, зменшення швидкості та, якщо вдасться, повного зупинення.

Використання процесного підходу при аналізі загроз соціально-економічній системі «місто» уможливорює:

зосередження уваги міської влади на сукупності змін негативного характеру, що виникають та укріплюються в системі як результат реалізації загрози;

інтеграцію розвитку всіх видів загроз системі в єдиний процес, виявлення їхнього взаємозв'язку, його видів та взаємовпливу;

системний погляд на зміни негативного характеру, що виникають та укріплюються в системі, та комплексну протидію цим змінам на протигагу несистемній протидії окремим негативним змінам;

забезпечення безперервності протидії реалізації загроз системі та отримання си-

нергетичного ефекту протидії якщо не всій сукупності загроз, то найбільш руйнівним із них;

забезпечення повного виконання вимог до дослідження такої складної проблеми економічної безпекології, як аналіз розвитку загроз соціально-економічній системі «місто»;

використання послідовно-паралельного підходу в технології аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» як найбільш дієздатного та результативного.

Таким чином, якісне та повноцінне вирішення завдання щодо аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» можливе за умов наявності та коректного використання методологічного апарату – сукупності об'єктивізованих концептів теоретичного базису, спрямованих на пояснення феномена соціально-економічної безпеки міста, її оцінювання та забезпечення в межах захисного підходу – одного з основних в економічній безпекології.

Методологічний апарат складають вихідні методологічні процедури аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто», які операціоналізуються у вигляді набору установок, принципів, термінів, підходів і в такий спосіб забезпечують обґрунтованість висунутих положень за вибраними напрямками наукового пошуку.

Установки, принципи, положення, необхідні для виявлення та аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто», поєднано в конструктах.

Концептуальні засади виявлення загроз соціально-економічній системі «місто» та аналізу їхнього розвитку сформовано з використанням імперативів захисного підходу й окремих елементів гармонізаційного підходу.

Розроблені концептуальні засади аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» є формою основного змісту дослідження загроз у системі теоретичних і методологічних знань еконо-

мічної безпекології та водночас засобом наукового пізнання загроз місту. У концептуальних засадах органічно поєднано пізнавальну, герменевтичну, методологічну функції економічної безпекології мезорівня та операціоналізовано їх як систему теоретичних поглядів у вигляді інструментарію аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто».

Операціоналізація конструктів концептуальних засад аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто» дозволить розробити відповідний інструментарій для ідентифікації процесів та явищ, що відбуваються в зовнішньому та внутрішньому середовищі соціально-економічної системи «місто», як загроз цій системі, а також аналізу розвитку окремої загрози та їхньої сукупності.

Література

- Декарт Р. (2001). Міркування про метод, щоб правильно спрямовувати свій розум і відшукувати істину в науках. Київ: Тандем, 104 с.
- Козаченко А. В., Пономарев В. П., Ляшенко А. Н. (2003). *Економическая безопасность предприятия. Сущность и механизм обеспечения*: монографія. Киев: Либра, 280 с.
- Киреев С. І. (2009). Економічні інтереси. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18799 (дата звернення: 29.06.2022).
- Міністерство розвитку громад та територій України (2021). Стан сфери поводження з побутовими відходами в Україні за 2020 рік. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/terretory/stan-sfery-povodzhennya-z-pobutovymy-vidhodamy-v-ukrayini-za-2020-rik-2/> (дата звернення: 14.07.2022).
- Молдован О. О. (2021). Сучасні методологічні виклики теорії економічної безпеки держави як самостійної наукової дисципліни. *Економіка та держава*. № 7.

- C. 10-15. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.7.10
- Надольний М. І., Буров І. В., Александров Д. В., Мартинюк І. О. (2011). Інтерес. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12403 (дата звернення: 01.07.2022).
- Погорелов Ю. С. (2010). Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства: монографія. Харків: АДВАTM. 352 с.
- Погорелов Ю. С. (2012). Категорія розвитку та її експлейнарний базис. *Теоретичні та прикладні питання економіки: зб. наук. праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 27. Т. 1. Київ: ВПЦ "Київський університет". С. 30-34.
- Рачук С. (2021). Феномен методологічного плюралізму як ознака розвитку історичної науки. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини (АПСНІМ)*. № 2(30). С. 9-13.
- Dnipro Development Agency (2021). Чому в Україні не будують заводи з переробки сміття? URL: <https://dda.dp.ua/2021/01/11/chomu-v-ukrayini-ne-buduyut-zavody-z-pererobky-smittya/> (дата звернення: 14.07.2022).
- International Finance Corporation Agency (2015). Тверді побутові відходи в Україні: потенціал розвитку. Сценарії розвитку галузі поводження з твердими побутовими відходами. *Підсумковий звіт Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група Світового банку)*. URL: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/region_ext_content/ifc_external_corporate_site/europe+and+central+asia/resources/2015ukrmunicipalsolidwastedevelopmentpotential (дата звернення: 14.07.2022).
- Kozachenko, A. V., Ponomarev, V. P., & Lyashenko A. N. (2003). Economic security of the enterprise. The essence and mechanism of provision. Kyiv: Libra [in Russian].
- Kyreyev, S. I. (2009). Economic interests. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18799 [in Ukrainian].
- Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine (2021). State of the field of household waste management in Ukraine for 2020. Retrieved from <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zkhk/terretory/stan-sfery-povodzhennya-z-pobutovymy-vidhodamy-v-ukrayini-za-2020-rik-2/>
- Moldowan, A. (2021). Modern methodological challenges for the development of the theory of economic security of the state as an autonomous scientific discipline. *Ekonomika ta derzhava*, 7, pp. 10-15. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.7.10 [in Ukrainian].
- Nadolnyi, M. I., Burov, I. V., Aleksandrov, D. V., & Martyniuk, I. O. (2011). Interest. *Encyklopediya Suchasnoyi Ukrainy*. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12403 [in Ukrainian].
- Pogorelov, Yu. S. (2010). Nature, driving forces and methods of enterprise development. Xarkiv: AdvATM [in Ukrainian].
- Pogorelov, Yu. S. (2012). Category of development and its explanatory basis. *Teoretychni ta prykladni pytannya ekonomiky: collection of scientific papers of Taras Shevchenko Kyiv National University*, 27 (1). Kyiv: VPCz "Kyivskyi universytet", pp. 30-34 [in Ukrainian].
- Rachuk, S. (2021). The phenomenon of methodological pluralism as a sign of the development of historical science. *Aktualni pytannya suspilnykh nauk ta istoriyi medycyny (APSNIM)*, 2(30), pp. 9-13 [in Ukrainian].

References

Dekart R. (2001). Reflections on the method to properly direct one's mind and seek truth in the sciences. Kyiv: Tandem [in Ukrainian].

Dnipro Development Agency (2021). Why aren't waste processing plants being built in Ukraine? Retrieved from <https://dda.dp.ua/2021/01/11/chomu-v-ukrayini-ne-buduyut-zavody-z-pererobky-smittyi/> [in Ukrainian].

International Finance Corporation (2015). Solid household waste in Ukraine: development potential. Scenarios of the devel-

opment of the field of solid household waste management. *Final Report of the International Finance Corporation (IFC, World Bank Group)*. Retrieved from https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/regi-on__ext_content/ifc_external_corporate_site/europe+and+central+asia/resources/2015ukrmunicipalsolidwastedevelopmentpotential [in Ukrainian].

Анна Владимировна Козаченко,

д-р экон. наук, профессор

Национальная академия внутренних дел
Соломенская пл., 1, г. Киев, 03057, Украина

E-mail: AVkozachenko2016@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-8153-771X>;

Юлия Анатольевна Романовская,

канд. экон. наук, доцент

Винницкий торгово-экономический институт

Государственного торгово-экономического университета

ул. Соборная, 87, г. Винница, 21000, Украина

E-mail: bogdana32rom@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-1099-0787>

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ АНАЛИЗА РАЗВИТИЯ УГРОЗ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ «ГОРОД»

Аргументирована целесообразность разработки концептуальных основ анализа развития угроз социально-экономической системе «город», представляющих собой систему установок, принципов, положений, в которой органически сочетается познавательная, герменевтическая и методологическая функции экономической безопасности мезоуровня.

Конструкты концептуальных основ анализа развития угроз социально-экономической системе «город» составляют систему логических образований, операционализация которых позволит выявить угрозы социально-экономической системе «город», оценить их характер, масштаб и источники происхождения, исследовать развитие угроз и спрогнозировать последствия их реализации. Конструкты концептуальных основ сформированы с использованием императивов защитного и гармонизационного подходов и постнеклассических принципов организации научного знания, основным из которых является методологический плюрализм.

Раскрыты особенности и содержание конструктов концептуальных основ анализа развития угроз социально-экономической системе «город»; усовершенствован понятийно-категориальный аппарат путем уточнения сути понятий «угроза социально-экономической системе «город», «опасность», «риск», «экономический интерес»; даны характеристики конструктов; выявлена степень связанности по вероятности наступления негативных изменений в социально-экономической системе «город».

Операционализация конструктов концептуальных основ анализа развития угроз социально-экономической системе «город» позволит разработать соответствующий инструментарий для идентификации процессов и явлений во внешней и внутренней среде социально-экономической системы «город» как угроз этой системе.

Ключевые слова: город, социально-экономическая безопасность, угрозы, анализ, концептуальные основы, конструкт.

JEL: R13

Ganna V. Kozachenko,

Doctor of Economics, Professor
National academy of internal affairs
1 Solomianska sq., Kyiv, 03057, Ukraine
E-mail: AVkozachenko2016@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-8153-771X>;

Yuliya A. Romanovska,

PhD in Economics, associate Professor
Vinnitsa trade-economic institute of the
State trade-economic university
87 Soborna Street, Vinnitsa, 21000, Ukraine
E-mail: bogdana32rom@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1099-0787>

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF ANALYZING DEVELOPMENT OF THREATS TO A SOCIAL-ECONOMIC SYSTEM "CITY"

There is expediency of building a conceptual framework of analyzing development of threats to a social-economic system "City" justified in the article. Such conceptual framework is considered a system of axioms, principles and concepts that are used to analyze the development of threats. The mentioned system covers cognitive, hermeneutical and methodological functions of mesolevel economical security studies.

Constructs of the conceptual framework of analyzing development of threats to the social-economic system "City" are the system of logical statements. Operationalization of such statements allows to define threats to the social-economical system "City", evaluate their character, scope and sources, analyze development of threats and forecast consequences of their implementation. Constructs of the conceptual framework are built by implementation of imperatives of protective and harmonization approaches and post neoclassic ontological principles, the main of which is methodological pluralism.

The content and specific features of the considered constructs as a part of the conceptual framework of analyzing development of threats to a social-economic system "City" are considered in the article. Research thesaurus is improved by specifying content of notions "threat to the social-economic system "City", "danger", "risk", "economic interest". Characteristics of considered constructs and boundaries of their employment are defined. Connection measure for the considered constructs by the possibility of negative changes in the social-economic system "City" is shown.

Operationalization of considered constructs as a part of the conceptual framework of analyzing development of threats to the social-economic system "City" will allow making the necessary tools to identify processes and phenomena in the external and internal environment of the social-economic system "City" as threats to such system and to analyze any particular threat and/or sets of such a threats.

Keywords: city, social-economical security, threats, analyzing, conceptual framework, construct.

JEL: R13

Формат цитування:

Козаченко Г. В., Романовська Ю. А. (2022). Концептуальні засади аналізу розвитку загроз соціально-економічній системі «місто». *Економіка промисловості*. № 3 (99). С. 108-120. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2022.03.108>

Kozachenko, G. V., & Romanovska, Yu. A. (2022). Conceptual framework of analyzing development of threats to a social-economic system "City". *Econ. promisl.*, 3 (99), pp. 108-120. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2022.03.108>

Надійшла до редакції 28.07.2022 р.